

अमृत २.० अभियानंतर्गत राज्यस्तरावर
“जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्ष (Water Resource Recovery Cell-WRRC)” स्थापन करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
नगर विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक अमृत-२०२५/प्र.क्र.४८(१)/नवि-३३
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक :- १८ मार्च, २०२५

संदर्भ :-

१. अमृत २.० अभियानाच्या केंद्र शासनाने निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचना, दिनांक ०१ ऑक्टोबर, २०२१.
२. नगर विकास विभाग, शासन निर्णय, क्र: अमृत-२०२२/प्र.क्र.१४१/नवि-३३, दिनांक १४ जुलै, २०२२.
३. केंद्र शासनाच्या शहरी कामकाज व गृहनिर्माण मंत्रालयाचे दिनांक ३० जानेवारी, २०२५ रोजीचे पत्र.

प्रस्तावना :-

केंद्र पुरस्कृत अमृत २.० अभियानाची दिनांक १४ जुलै, २०२२ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार राज्यात अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. अमृत २.० अभियानंतर्गत “जल ही अमृत” या उपक्रमांतर्गत शहरांनी मल जलावर प्रक्रिया करून पर्यावरण विषयक मानकांची पूर्तता करणाऱ्या पुनर्वापरयोग्य उत्तम गुणवत्तेचे पाणी उपलब्ध करून देण्याचे उद्दिष्ट आहे. या योजनेद्वारे पुनर्वापर करावयाच्या प्रयोजनासाठी योग्य ठरणारे (Fit for Purpose) पाणी प्रक्रिया करून शाश्वतपणे पुनर्वापरासाठी उपलब्ध करून देणे व त्यायोगे शहरातील पाणी उपलब्धता वाढवून त्याचा पुनर्वापर करून शहरे जल-सुरक्षित करणे हे “जल ही अमृत” या उपक्रमाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.

सदर उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, प्रक्रिया केलेले पाणी आणि जैव घनपदार्थ (बायोसॉलिड्स) शाश्वत व्यवस्थापन सुलभ करण्यासाठी राज्य शासनाने या प्रयोजनासाठी केंद्र पुरस्कृत अमृत २.० अभियानंतर्गत “जल ही अमृत” उपक्रमांतर्गत राज्यस्तरावर “जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्ष (Water Resource Recovery Cell-WRRC)” स्थापन करण्यास मंजूरी देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

केंद्र पुरस्कृत अमृत २.० अभियानंतर्गत “जल ही अमृत” उपक्रमांतर्गत राज्य स्तरावर “जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्ष (Water Resource Recovery Cell-WRRC)” स्थापन करण्यास या शासन निर्णयाद्वारे मंजूरी प्रदान करण्यात येत आहे.

२. केंद्र पुरस्कृत अमृत २.० अभियानाची दिनांक १४ जुलै, २०२२ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये राज्यात अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. अमृत २.० अभियानंतर्गत “जल ही अमृत” या

उपक्रमांतर्गत शहरांनी मल जलावर प्रक्रिया करून पर्यावरण विषयक मानकांची पूर्तता करणाऱ्या पुनर्वापरायोग्य उत्तम गुणवत्तेचे पाणी उपलब्ध करून देण्याचे उद्दिष्ट आहे. या योजनेद्वारे पुनर्वापर करावयाच्या संबंधित प्रयोजनासाठी योग्य ठरणारे (Fit for Purpose) पाणी प्रक्रिया करून शाश्वतपणे पुनर्वापरासाठी उपलब्ध करून देणे व त्यायोगे शहरातील पाणी उपलब्धता वाढवून त्याचा पुनर्वापर करून शहरे जल-सुरक्षित करणे हे “जल ही अमृत” या उपक्रमाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.

३. सदर उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, प्रक्रिया केलेले पाणी आणि जैव घनपदार्थ (बायोसॉलिड्स) शाश्वत व्यवस्थापन सुलभ करण्यासाठी व प्रयोजनासाठी जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्ष (Water Resource Recovery Cell-WRRC) स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

४. केंद्र पुरस्कृत अमृत २.० योजनेतर्गत Reforms Incentives अंतर्गत प्रोत्साहनपर अनुदान प्राप्त होणार असून त्यासाठी सदर बाबत केंद्र शासनाने निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचना “जल ही अमृत टूल कीट” प्रमाणे राज्यस्तरावर एस्क्रो खाते उघडून जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाची स्थापना करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

५. **जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाची रचना :** जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षामध्ये खालील सदस्यांचा समावेश असेल:

अ.क्र.	समिती सदस्य	पद
१.	प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग-२	अध्यक्ष
२.	सदस्य सचिव, महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ (MPCB)	सदस्य
३.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, जलसंपदा विभाग	सदस्य
४.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, कृषी विभाग	सदस्य
५.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, सार्वजनिक बांधकाम विभाग	सदस्य
६.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग	सदस्य
७.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, ऊर्जा विभाग	सदस्य
८.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, उद्योग विभाग	सदस्य
९.	सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, मुंबई	सदस्य
१०	आयुक्त तथा संचालक, नगरपरिषद प्रशासन संचालनालय, नवी मुंबई	सदस्य सचिव
११	संबंधित नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि महानगर प्रादेशिक विकास प्राधिकरणा अधिकारी (Parastatals)	सदस्य
१२	शैक्षणिक संस्थांमधील तज्ज्ञ: थिंक टॅक, खाजगी क्षेत्र (सहयोगी सदस्य म्हणून) NEERI, IIT बॉम्बे. व उद्योगांचे प्रतिनिधी	निमंत्रित सदस्य

६. केंद्र पुरस्कृत अमृत २.० अभियानांतर्गत “जल ही अमृत” उपक्रमात सहभागी होणाऱ्या प्रत्येक राज्य/केंद्रशासित प्रदेशाने प्रक्रिया केलेल्या पाण्याच्या पुनर्वापराला आणि जैव घनपदार्थाच्या (बायोसॉलिड्स) व्यवस्थापनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाची

रथापन करण्यात येत आहे. राज्यातील प्रक्रिया केलेल्या वापरलेल्या पाण्याचा पुनर्वापर वाढविण्यासाठी आणि जैव घनपदार्थ (बायोसॉलिड्स) व्यवस्थापनासाठी संबंधित भागधारकांना (Stakeholders) एकत्र आणण्यासाठी जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्ष एक समन्वय मंच म्हणून काम करेल.

७. जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाची खालीलप्रमाणे प्रमुख उद्दिष्टे आहेत :-

- पुनर्वापराला चालना देणे: वापरलेल्या पाण्यावर प्रक्रिया करून त्याच्या औद्योगिक, कृषी आणि नागरी प्रयोजनांसाठी पुनर्वापरास प्रोत्साहन देणे.
- जैव घनपदार्थ (बायोसॉलिड्स) व्यवस्थापन: बायोगॅस वापराद्वारे ऊर्जा उत्पादनासाठी आणि शाश्वत शेती आणि लॅंडस्केपिंगसाठी जैव घनपदार्थ व्यवस्थापन सुलभ करणे.
- पर्यावरणीय मानकांचे पालन: वापरलेल्या पाण्यावर प्रक्रिया करून ते पर्यावरणीय मानकांची पूर्तता करत असल्याचे सुनिश्चित करणे.
- सार्वजनिक-खाजगी भागीदारीस प्रोत्साहन : वापरलेल्या पाण्यावर प्रक्रिया करण्याच्या पायाभूत सुविधांसाठी सार्वजनिक-खाजगी भागीदारी आणि नाविन्यपूर्ण वित्तपुरवठा मॉडेलला (Innovative Financing Model) प्रोत्साहन देणे आणि चक्रीय अर्थव्यवस्थेला चालना देणे.
- जलस्रोत व्यवस्थापनाच्या ज्ञानाची देवाणघेवाण: उद्योग, विचार गट (Think Tank), तज्ज्ञ आणि शैक्षणिक संस्थांच्या सहभागाने नाविन्यतेला चालना देणे व त्यायोगे जलस्रोत व्यवस्थापनाच्या ज्ञानाची देवाणघेवाण करणे.

८. जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाच्या भूमिका आणि जबाबदार्या : प्रोत्साहन अनुदानाचा प्रभावी वापर सुनिश्चित करण्यासाठी आणि “जल ही अमृत” उपक्रमाच्या एकूण यशासाठी जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्ष महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावेल. जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाच्या प्रमुख जबाबदार्या खालीलप्रमाणे आहेत :

- त्रैमासिक आढावा बैठकांमध्ये सक्रिय सहभाग.
- प्रस्तावाचा आढावा / पुनरावलोकन: प्रोत्साहन अनुदानाच्या वापरासाठी नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना / निमशासकीय संस्था (ULBs/Parastatals) कडील प्रस्तावांचे पुनरावलोकन करणे आणि त्यांना मंजूरी देणे.
- प्रोत्साहन अनुदान दिलेल्या UWTP (Used Water Treatment Plant) च्या वापराचे व कामगिरीचे संनियंत्रण करणे आणि पर्यावरणीय मानकांचे पालन सुनिश्चित करणे.
- क्षेत्र भेटी (Field Visit) : प्रक्रिया केलेले पाणी आणि जैव घनपदार्थाच्या (बायोसॉलिड्सच्या) गुणवत्तेचे मूल्यांकन करण्यासाठी वेळोवेळी क्षेत्रीय भेटी आयोजित करणे.
- क्षमता बांधणी : तांत्रिक भागीदारांच्या सहकार्याने UWTP संबंधीचे कर्मचारी (ऑपरेटर) आणि अधिकाऱ्यांसाठी क्षमता-निर्माण कार्यक्रम आयोजित करणे.

- **जनजागृती :** प्रक्रिया केलेल्या वापरलेल्या पाण्याच्या पुनर्वापराबाबत आणि जैव घनपदार्थ (बायोसॉलिड्स) व्यवस्थापनाबद्दल जनजागृती करणे.
- **त्रैमासिक अहवाल:** गृहनिर्माण आणि नागरी व्यवहार मंत्रालयाला (केंद्र शासनाला) त्रैमासिक अहवाल सादर करणे.

९. केंद्र शासन पात्र नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना / महानगर प्रादेशिक विकास प्राधिकरण (Parastatals) संस्थांना वापरलेल्या पाण्याच्या प्रक्रियेची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी प्रोत्साहनपर अनुदान देण्यात देईल. सदर अनुदान अमृत २.० अभियानाच्या कार्यालयीन व प्रशासकीय (A&OE) घटकाच्या SNA द्वारे विहित कार्यपद्धतीनुसार वितरीत केले जाईल.

१०. प्रोत्साहनपर अनुदान वितरीत करण्यासाठीच्या तीन अटी :-

- **एस्क्रो खाते (Escrow Account) :** UWTP सुधारण्यासाठी निधीचा पारदर्शक वापर सुनिश्चित करण्यासाठी राज्यस्तरावर व नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि निमशासकीय संस्थांच्या स्तरावर UWTP निहाय एस्क्रो खाते उघडणे.
- **जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाची स्थापना:** प्रथम ७०% प्रोत्साहनपर अनुदानाच्या वितरणासाठी राज्य स्तरावर जलसंपदा पुनर्प्राप्ती कक्षाची स्थापना करणे ही एक पूर्व अट आहे.
- **त्रैमासिक अहवाल:** प्रोत्साहनपर अनुदान दिलेल्या UWTP च्या कामगिरीवर नियतकालिक त्रैमासिक अहवाल WRRC ला सादर करणे.

११. प्रोत्साहनपर अनुदानाच्या वापरासाठी पात्र उपक्रम : नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना / महानगर प्रादेशिक विकास प्राधिकरणाना (ULBs/Parastatals) “जल ही अमृत” उपक्रमांतर्गत वितरीत करण्यात आलेल्या प्रोत्साहनपर अनुदानाचा उपयोग खालील उद्देशांसाठी करणे आवश्यक आहे :

- **ऊर्जा कार्यक्षमतेचे उपाय :** ऊर्जा कार्यक्षमतेचे उपाय, सौर पैनेलची स्थापना, बायोगॅस संयंत्रे आणि इतर नूतनीकरणक्षम ऊर्जा पर्यायांचा वापर.
- **जैव घनपदार्थाचे (बायोसॉलिड्स) व्यवस्थापन :** शेती आणि लँडस्केपिंगसाठी सुरक्षित, वापरण्यायोग्य उप-उत्पादने तयार करण्यासाठी जैव घनपदार्थावर (बायोसॉलिड्स) प्रक्रिया करणे व त्यामध्ये सुधारणा करणे.
- **रिअल-टाइम डेटा मॅनेजमेंट सिस्टम :** SCADA (Supervisory Control and Data Acquisition) प्रणालींची अंमलबजावणी, OCEMS (Online Continuous Emission Monitoring Systems) आणि इतर डिजिटल उपायांची अंमलबजावणी करणे.
- **कर्मचाऱ्यांची क्षमता वाढवणे :** UWTP ची कार्यक्षमतेने अंमलबजावणी आणि देखरेख करण्यासाठी संबंधित कर्मचारी आणि क्षेत्रीय अधिका-यांसाठी प्रशिक्षण कार्यक्रमाद्वारे त्यांचे ज्ञान आणि कौशल्य वाढवणे.

- **तंत्रज्ञान अद्यावत करणे :** प्रक्रिया केलेल्या वापरलेल्या पाण्याची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी आणि पर्यावरणीय मानकांचे पालन सुनिश्चित करण्यासाठी प्रगत प्रक्रिया तंत्रज्ञानाचा अवलंब करणे.
- **पुनर्वापराच्या पायाभूत सुविधांसाठी भांडवली खर्च :** प्रक्रिया केलेल्या वापरलेल्या पाण्याचा पुनर्वापर करण्यासाठी पाइपलाइन, साठवण टाक्या आणि वितरण प्रणाली यासारख्या पायाभूत सुविधा विकसित करणे.
- **UWTP ची कार्यक्षमता आणि सुधारणा :** मालमत्ता व्यवस्थापनासंबंधी मॉनिटरिंग सिस्टम/सॉफ्टवेअरची अंबलबजावणी, नियमित देखभाल करणे आणि UWTP च्या आवश्यक घटकांचे उन्नतीकरण करणे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०२५०३१८१६१७०२५९२५ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अनिरुद्ध जेवळीकर)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा .मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. मा. उप मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा.मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) विभाग यांचे खाजगी सचिव.
४. अप्पर मुख्य सचिव, वित्त विभाग यांचे स्वीय सहायक.
५. अप्पर मुख्य सचिव, नियोजन विभाग यांचे स्वीय सहायक.
६. प्रधान सचिव, पाणीपुरवठा विभाग यांचे स्वीय सहायक.
७. प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग (२) यांचे स्वीय सहायक.
८. सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, मुंबई.
९. आयुक्त तथा संचालक, नगरपरिषद प्रशासन संचालनालय, नवी मुंबई.
१०. कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र नागरी विकास अभियान संचालनालय, मुंबई.
११. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) -१, मुंबई.
१२. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-२, नागपूर.
१३. विभागीय आयुक्त, सर्व.
१४. जिल्हाधिकारी,सर्व.
१५. आयुक्त, सर्व महानगरपालिका.
१६. मुख्याधिकारी, सर्व नगरपरिषद / नगरपंचायत.
१७. निवडनस्ती, नवि-३३.